

rek ellen készített fegyvereiteket nem használandjátok; eljőend a nap, hol nem hallatik többé, hogy a normanok megtámadák a picardokat, vagy hogy a lorrainek visszaverték a burgundiakat. Leend ugyan nekik egyenlenségük eligazítandó, érdekek leküzdendők, viták csillapítandók, de tudják-e mi fog az embergyilkoló fegyverek, a rémületes gyalogság és lovasság, az ágyuk, a dárdák, a dzsidák és kardok helyébe állani? egy kis fenyőfa — kerék-serpenyő, melyet „választó pohárnak” hívandnak, — és mi fog e vederből kikelni? egy gyűlés. Egy gyűlés, melyben ti mindnyájan élve és bennfoglaltatva érzenditek magatokat; egy gyűlés, mely a lelke leend a testnek, — egy fölségjogos népszerű tanácskozmány, mely határozand, ítélend, vizsgálend és döntend a törvények szellemében, mely kezeitekből a kard hatalmát kicsavarja, s az igazságot vezérlendi biztos révbe; mely kifogja nyilatkoztatni, hogy itt határozódik jogod, itt kezdődik kötelmed, le a fegyverekkel, éljetekek békében! És hogy ezen eljőendő napon mindnyájan egy érzelemtől leendnek áthatva, mindannyian mindenben egyenlőleg osztozandnak, egy rendeltetésben lelkesülendnek, egymás karjaiba omolva mindnyájan egy vér, egy nemzedék gyermekeikül ismerendik el magukat, — hogy ezen eljőendő napon megszűnendnek népcsoportok lenni, hanem lesznek egy nemzet! nem Burgundiát, nem Normandiát, nem Bretagnet fognak többé képezni, hanem egy Franciaországot! nevükkel nem fog többé a harc eszméje összeforrni, hanem a polgáriassodásé.

Ha — mondom — azon időszakban valaki ezeket mondandá, uraim! — nem-e minden érett ember, nem-e minden komoly jellemű férfi szánalommal kiáltandotta volna rá: Óh az álmadozó! óh a hiu képzelgő! mi kevéssé ismeri ez ember az embereket! mi különö tévelygés! mi izetlen csalóka ötlet!

Uraim! az idők haladtak, és e csalóka képletek valósággá váltak, ámbár kétségtelen. hogy azon férfi, ki a főnebbieket azon korban mondandá, az akkori bölcsek által legalább is eszelősnek lett volna nyilatkoztatva, csak azért, mivel az isteni célszatokat mintegy előre látandá.

Ám! és önök velem együtt azt mondják, mi mindnyájan azt mondjuk, Frankhon, Anglia, Poroszhon, Austria, Spanyol-, Olasz- Oroszországok! azt jósoljuk nektek, hogy eljőend a nap, hol a fegyverek a ti kezeitekből is ki fognak siklani! Eljőend a nap, midőn a Páris és London, Pétervár és Berlin, Bécs és Turin közti háboru ép oly képtelenségnek fog tekintetni, mint ma Rouen és Amiens, Boston és Filadelfia közt tekintetnek. Eljőend a nap, midőn t. i. Frank és Oroszhon, Olasz- Angol- Németországok és ti szárazföldi minden nemzetek jellemetek és személyes sajátságaitok veszélyeztetése nélkül érdekeiteket önmagatokban s az egymásközi szoros szövetségben találándjátok, megalapítván a testvériséget azon módon, mint Bugundia, Lorraine, Elasz és minden egyéb tartományaink megalapítva találák egy Franciaországba lett olvadásuk által. Eljőend a nap, midőn nem létezendik más surlódás,

mint a kereskedelmi viszonyoké, és a szellemi tehetségeké, az eszmék csatatereén.

Eljőend a nap, midőn a bombák és szuronyok helyébe a népek közös választásának joga, a nagyszerű fölségjog tiszteletreméltó bírósága lépend, mely Europa részére azt leend, mi Angliának a parlament, Németföldnek a diaeta, s Frankhonnak a törvényhozótest.

Eljőend a nap, midőn a muzeumokban az ágyut oly ódon ritkaságul fogják mutogatni, mint ma a középkor kinzó szerszámaikat közbámulatul mutogatják, miként lehettek azok valók?

Még eljőend a nap, melyet Europa és Amerika, e két roppant tömb együtt látand virradni, mert szemtől szemben iparkészítményeiket, kereskedésüket, művészetüket, lángeszeiket kicserélendik, e föld kerekességét termékenyítendik, sivatagjaikat benépesítendik és e teremtetett világot a teremtető szemei előtt nemesbitendik, vonván mindezekből a közös jólét roppant és mindenható előnyjeit, a két kimerithetlen és végtelen erőkeit, t. i. az emberi szellemét s az isteni mindenhatóságát.

S mindezek elérhetésére nincs többé uj 4 századra szükségünk!

(Folytatás következik.)

Borosjenői Bornemissza Pál végrendelete 1639. September 12-ről.

Közli Dr. Ötvös Ágoston.

Borosjenői Bornemissza Pál előbb Jenő várának és vidékének volt főkapitánya. De miután 1633 végén a lippai török őrseg azon részét, mely szokása szerint a Jenővárhoz tartozó falukban marhákat rablolt, és szegény magyar jobbágyokat tett rabbá, egy alkalommal Jenő és Világosvár között nem csak megtámadott, és a rablolt marhákat s rabbá tett jobbágyokat kiszabadította; hanem a portyázó csapatból feles török lovas, és köz-törököt levagdaltatott; a porta kívánságára nem csak ő, hanem Szénási Péter alkapitány is — hivatalától elmozdított. — A török posta ezen elégtételt 1635-ik év Juniushó elején Csaszsa által küldött levelében követelte, melyre I. Rákóczy György erdélyi fejedelem, Segesvárról 1635. Januárhó 20-án irt válaszában megfelel, és bebizonyítja: hogy ezen össze-ütközésnek nem a főkapitány, sem a jeneiek okai, hanem éppen magok a lippai törökök; mert ők a Jenőhöz tartozó falukból már több ízben a jobbágyokat elhordották, s azokkal magokat szolgáltatták, és földes urunknak kérelmekre is vissza nem adták; hogy a faluk dézmáját, melyet a török és magyar urak eddig egymás közt egyformán osztottak fel: azt most a török főurak egészen magoknak tartják; hogy a törökök több magyar udvar-házakat felgyújtottak sat. mindazáltal a porta kívánságára mind Bornemissza Pált és mind Szénási Pétert hivatalukból büntetésképpen letétette. ¹⁾

¹⁾ E levél eredeti fogalmazásban megvan gróf Kemény József gyűjteményében.

Ezen büntetés azonban olyszerű volt, a milyenről a dcák azt szokta mondani: „amovetur, ut promoveatur,” — mert Szénási Péter már 1635-ben úgy fordul elő, mint fejedelmi táblai ülnök, később mint Erdély-Ország fiscalis javainak igazgatója, és tizedeinek hasznóbérlője; Bornemissza Pál pedig mint Rákóczy Fejedelem udvari főkapitánya, és az egész mezei had fővezére. — Ily minőségben vesz részt az 1644-ki hadjáratban is, melynek végét nem érhetette meg halván Hernád-Németiben. Kinek halálát Rákóczy fejedelem a Gestel melletti táborból 1644. Octoberhó 25-től Maurer Mihály portai ügynökéhez irt levelében így adja elő: „Az szegény Bornemissza Pál uram ma 11½ órakor hala meg 7 napi fekvése után. Ki, mily kár: — mi meg nem írhatjuk. ¹⁾ — Eltemettetett pedig Váradon 1645. Junius 27-én. ²⁾

Az itt következő végrendeletre nézve szükséges még egy pár szót mondani. Ezen végrendeletet Bornemissza Pál 1639-ben Septemberhó 12-én Fejérvártt ő maga készítette: egy nagy betegség félig meddig való kilábolása után. Mi lehetett ezen betegség? — Kitünik Törös Jánosnak, a királyi Pozsonyi Magyar-Kamara Igazgatójának, mint Bornemissza Pál személyes barátjának 1640. Augustushóban irt leveléből: „Az hurutról consullálja Kegyelmed Doctor Hefer-t is. — Én küldöttem val mi hurut ellen való rotulákat, és Doctor Mingenius Secreta pilulait. Ide mi felénk közönségesen élnek az emberek — contra tussim (kiváltképpen ha valami eredete volna az Phytisinek) az Kecske téjjel.“ ³⁾

Külföldi levelek.

IX.

Florenz. Hôtel Grand Bretagne, aug. 31-én 1860. (Pogány jósnők. — Medici szobor. — palazzo dei Ufficii és palazzo Pitti. — Szépművészetek, templomok, siriratok sat.) Augustus 29-én, reggel 5 órakor, indultam el Romából, a szekérpostával, és Viterbón át, kopár, műveletlen vidéken tett 32 órai, senkinek nem ajánlandó utazás után, Sienába jutottam. Utitársaim két férfi és két nő; hanem ha azokat az átkozott crinolinokat vesszük tekintetbe, két személlyel többet kell számítanunk. Volt is szorongás, sóhajtás: „Oh Dio! quel martirio!“ Mert bár miként összehuzztuk is magunkat; bár miként igyekeztünk is az ő helyzetükön könnyíteni; óhajtásaiknak, vágyaiknak elegendően meg nem felelhattünk. Most a hőség bántotta őket, azután meg a léghuzam, azután a por sat. sat., úgy

hogy én boldognak érezém magam, midőn célt érve, a kocsiból kiszállottunk.

Siena, mely halmokon és völgyekben épülvén, a mi Veszprémünkhöz sokban hasonlít, — sajátosság tekintettel bir. Épületei között legnevezetesebb a piazza del Campo mélyedésében, a palazzo Publico, mely a köztársaság korában della Signoria nevet viselt, és azon időkre emlékeztet, midőn a most alig 20,000-nyi népességű város, majdnem tizszer annyi lakossal birt, és a ghibellinek pártján véres harcot vivott Italia kis államai, különösen pedig Florenz ellen; míg végre 1555-ben, kapuit a császári seregeknek, Cosimo Medici alatt meg nem nyitotta; miután hősies védelemben, éhség és fegyver által, 50,000 embert elveszített.

Szentegyházai közül egyedül a domot említem, melynek cifra homlokzata a szemnek kedves látványul szolgál; de belsejét kissé komorrá, mondhatnám barátságtalanná teszi, a fekete és fehér márvánnak tarka vegyülete. Márvány padozatán graphit műveket találtam, melyeknek körvonalai a márványba szépen bevésve, és feketére szinezve, a régiek pogány jósnőit ábrázolják, életnagyságu alakokban; az ő saját jóslataikból meritett, következő igen nevezetes idézetekkel:

Sybilla Cumana, de qua Virgilius:

„Ultima Cumaei venit jam carminis aetas,
Magnus ab integro saeculorum noscitur ordo;
Jam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna,
Jam nova progenies coelo demittitur alto.“

Erythraea, de qua Apollodones:

„De excelso coelorum habitaculo prospexit Dominus humiles suos, et nascetur in diebus novissimis, de virgine Hebraea, in cunabulis terrae.“

Albunaea Tiburtina:

„Nascitur Christus in Bethlehem, annunciabitur in Nazareth, regnante tauro pacifico, fundatore quietis. O felix mater, cuius ubera illum lactabunt.“

Persica, de qua Nicanor:

„Panibus solum quinque et piscibus duobus, hominum millia in foeno quinque satiabit, reliquias tollens XII. cophinos implebit in spem multorum.“

Delphica, quam Chrysippus memorat:

„Ipsium tuum cognosce Deum, qui Dei filius est.“

Lybica, de qua Euripides:

„In manus iniquas veniet, et dabunt Deo alas, manibus incestis. Miserabilis et ignominiosus, miserabilibus spem praebebit.“

Ez könyvet tart kezében, s a könyvben ezen szavak állanak:

„Colaphos accipiens tacebit, dabit in verbera innocens dorsum.“

¹⁾ Rejtelmes levelek I. Rákóczy György korából 112 lapon.

²⁾ Szalárdy. Siralmas Kronika 186 lap.

³⁾ Az eredeti találtatik Mike Sándor ur okirat-gyűjteményében.